

УДК 81'276.6:34

Ануфрієва Н.Д.

МОВНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ В ЮРИДИЧНОМУ ПІДСТИЛІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЛОВОГО МОВЛЕННЯ: ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено актуальним питанням сучасної прикладної лінгвістики – наслідкам тривалого контактного українсько-російського білінгвізму у функціонуванні української літературної мови в правовій сфері – граматичній інтерференції.

Ключові слова: білінгвізм, мовна взаємодія, інтерференція, граматична інтерференція, інтерферема.

Ануфрієва Н.Д. Языковая интерференция в юридическом подстиле украинской деловой речи: лексико-грамматический аспект. Статья посвящена актуальным вопросам современной прикладной лингвистики – последствиям длительного контактного русско-украинского билингвизма в функционировании украинского литературного языка в правовой сфере – грамматической интерференции.

Ключевые слова: билингвизм, языковое взаимодействие, интерференция, грамматическая интерференция, интерферема.

Anufrieva N.D. Linguistic interference in Ukrainian language's juridical substyle: grammatic aspect. The article is dedicated to up to date issues of Applied Linguistics – consequences of a long term contact between Russian-Ukrainian bilingualism functioning in Ukrainian language, mainly the grammatical interference in the jural domain.

Keywords: bilingualism, language interaction, interference, grammatical interference, interferema.

Незважаючи на зміну типу мовного регулювання після проголошення незалежності України, однією з характерних рис сучасної соціально-лінгвальної ситуації залишається українсько-російський білінгвізм, підтримуваний генетичною і структурною близькістю обох мов. Функціонування двомовності в одному етнічному середовищі викликає серйозні зрушення у мовному організмі. «У двомовних групах людей дві мовні системи вступають у контакт, впливають одна на одну, внаслідок чого з'являються контактні зумовлені відхилення від мовної норми, які називаються інтерференцією» [5, 192].

Сьогодні вчені в галузі мовних контактів говорять як про позитивний, так і про негативний вплив однієї мови на другу серед

білінгвів. У той час, як явище, що відображає позитивний вплив однієї мови на іншу, визначається лінгвістами як «трансференція», все ж більшість досліджень проводиться в галузі порушень мови білінгвів, тобто негативного впливу певної мови на іншу, що визначається терміном «інтерференція».

Інтерференція означає в мовознавстві результат впливу однієї мови на іншу. Цей феномен може виявлятися як в усному, так і в писемному мовленні і є результатом контактування мов. Е. Хауген визначає інтерференцію як лінгвістичний частковий збіг, за якого мовна одиниця стає елементом двох систем одночасно, або як накладання двох мовних систем [6, 69-70]. В. Ю. Розенцвейг вважає, що «інтерференція – це порушення білінгвом правил співвіднесення контактуючих мов, яке виявляється в його мові у відхиленні від норми» [4, 28]. «Інтерференція (від лат. *inter* – між собою, взаємно і *ferentis* – той, що несе, переносить) – взаємодія мовних систем в умовах двомовності, що складається або при контактах мов, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови; виражається у відхиленні від норми і системи другої мови під впливом рідної...» [3, 197].

На відміну від запозичення і калькування, що розглядаються нами як нормативні мовні елементи, інтерференцію пов'язуємо з негативним аспектом мовної взаємодії, оскільки наслідком цього процесу є відхилення від норми. «Конкретним мовним виявом інтерференції є інтерферема» [2, 18] – лінгвоодиниця, утворена шляхом буквального перекладу з урахуванням фонетико-вимовних норм мови, що зазнає впливу. Не мотивовані номінативно, інтерфедеми не стають фактом мови, оскільки функціонують як паралельні, але не синонімічні до нормативних засоби словесного вираження. Інтерфедеми є небезпечним денаціоналізуючим явищем, тому що витісняють з ужитку питомі мовні одиниці.

Наприклад, при нормативному функціонуванні дієслова *зараховувати* в юридичних документах фіксуємо випадки використання слова *зачисляти* (наприклад, речення «*На рахунок N. зачислюються гроші...*»), що кваліфікується нами як інтерферема, оскільки виникає внаслідок запозичення російської лексики «*зачислят*» та адаптування її до структурно-фонетичних законів української мови. Таким чином, унаслідок мовних контактів у лексико-семантичній системі української мови з'являються запозичення, серед яких слід виокремлювати позитивні лінгвоодиниці, що не порушують структурних можливостей мови

(кальки, власне запозичення, русизми), і негативні, які нівелюють національно-мовну своєрідність, а тому повинні вилучатися з ужитку (інтерфедеми; росіянізми; гібридні одиниці, чи суржикові утворення). Лінгвістичний статус ненормативних елементів залежить від того, якого ступеня адаптації до внутрішніх законів української мови зазнає утворення. Проте чіткої межі при визначенні різновиду лексичної помилки, очевидно, немає, оскільки поява й інтерферем, і росіянізмів, і суржику зумовлюється однаковим фактором – негативною дією інтерференційних чинників.

Інтерференція в умовах близькоспорідненої взаємодії не торкається суттєвих основ комунікації, але значне взаємопроникнення мов (навіть у граматико-структурному плані) спричиняє ускладнення, яке виникає під час розгляду проблеми культури мов. Воно полягає в необхідності встановлення надійних критеріїв визначення того, чи збагачує залучений мовний елемент однієї мови іншу, чи, навпаки, потребує вилучення з метою боротьби за високу культуру мови. Таким чином, подолання негативного впливу міжмовної інтерференції сприятиме формуванню комунікативної компетентності, адже процес спілкування має бути вільним та невимушеним. Кожному висловлюванню притаманні свої правила, які підпорядковуються загальним правилам граматики і засвоєння яких забезпечує спроможність використовувати мову в процесі комунікації. Суть комунікативної компетентності розкривається через здатність використовувати комплекс знань, умінь, навичок, які дають змогу вільно висловлювати свої думки.

Особливо важливим є це питання при розгляді правил-вимог юридичної техніки. Юридична техніка – це правила роботи та складання текстів нормативно-правових й індивідуальних актів. Важливе значення має з'ясування того, що нормативно-правові та індивідуальні акти повинні задовольняти суворо визначені і достатньо формалізовані критерії, і в першу чергу – правила-вимоги юридичної техніки, закони і принципи формальної логіки, правила граматики, а також положення Конституції України та загальновизнані норми міжнародного права. Ефективність будь-якого правового акта значною мірою залежить від його якості, яка, у свою чергу, визначається тим, наскільки витримано відповідні вимоги щодо його підготовки. Виокремлюють такі правила-вимоги юридичної техніки: 1) правові; 2) логічні; 3) мовностилістичні; 4) структурні; 5) реквізитні. Правові поняття і норми можуть бути виражені тільки за

допомогою мови. Мова є єдиним «робочим інструментом» юриста, інструментом, який повинен бути добре пристосований для роботи з «робочим матеріалом», тобто із системою правових відносин, щоб забезпечити її функціонування.

При висвітленні мовностилістичних вимог необхідно пам'ятати, що зміст нормативно-правових та індивідуальних актів повинен викладатися грамотно, адже писемне мовлення вимагає чітких синтаксичних конструкцій, суворого дотримання стилістичних норм і правил граматики. Терміни повинні відповідати тому змісту, який вони мають в літературній мові, законодавстві України і спеціальних науках. Як свідчить аналіз мовних одиниць, що зазнали інтерферентних впливів, визначають основні види інтерференції, а саме: фонетичну, лексико-фразеологічну, морфологічну і синтаксичну.

Фонетична інтерференція, як відомо, – це явище, пов'язане з порушенням вимови українських слів (акання, оглушення дзвінких у кінці слова, неправильне наголошування). Наприклад: *аренда замість (оренда), робота (робота), середіна (середина), громадянін (громадянин)* і под.

Лексико-фразеологічною інтерференцією вважають явище, пов'язане з уживанням слів у невластивому їм значенні, запозиченням ненормативних для української мови лексем, фразеологізмів та їх моделей (найчастіше калькування структури іншомовного слова чи фразеологічного звороту): *всестороннє розвинений (усебічно розвинений); на протязі року (протягом року; у відповідності до (відповідно до,; у залежності від (залежно від), згідно закону (згідно з законом); необхідність застосування строку позовної давності..., так як ... (оскільки) та ін.*

Помилки помітні насамперед тоді, коли автори документів не розрізняють лексичне значення слова, не знають його семантики; часто спостерігається міжмовна омонімія: *який його адрес (яка його адреса); вірне рішення (правильне рішення), другі плани (інші плани), усі без виключення (усі без винятку); відноситися до більшості (належати до більшості); якщо співставити суми оплати...(порівняти); прокурор, який приніс протест (виніс); ...вилучені гроші – звернути в доход держави (повернути) тощо.*

Щодо морфологічної інтерференції, то слід зазначити, що це явище пов'язане з неправильним утворенням форм словозміни під впливом іншомовного корелята. Дуже часто трапляється, наприклад, неправильне відмінювання іменників у множині в місцевому відмінку

з прийменником *по*: *по цим вимогам пройшов строк позовної давності, по областях (по областях)*; неправильне відмінювання іменників II відміни чоловічого роду: *першого курса (першого курсу), економічного факультета (економічного факультету)*; ненормативне утворення кличного відмінка іменників: *Іван Петрович (Іване Петровичу), Ольга Сергіївна (Ольго Сергіївно)*; заміна нормативної парадигми ступенів порівняння прикметників ненормативною: *самий головний (найголовніший), самий ефективний (найбільш ефективний, найефективніший і т.і.*

Синтаксична інтерференція – це явище, пов'язане з порушенням синтаксичних зв'язків між словами, неправильним використанням синтаксичних конструкцій під впливом синтаксичних зв'язків з мовою безпосереднього контакту. В юридичних документах часто спостерігається помилкове і надмірне вживання дієприслівникових та дієприкметникових зворотів на зразок: *усі бажуючі прийняти участь (усі, хто бажає взяти участь); ...пляма бурого кольору невизначеної форми, просочуюча всі шари светра... (що просочує)*; порушення норм керування: *вжити заходи (вжити заходів); прокурор та ППБ про дату, час і місце судового засідання були повідомлені (прокурору та ... було повідомлено); постанова попереднього розгляду справи (постанова про попередній розгляд ...) тощо.*

Таким чином, дібраний нами матеріал (зокрема й не оприлюднений у цій статті) засвідчує серйозні проблеми, пов'язані з чистотою й правильністю сучасних українських лексико-граматичних форм і які продовжують множитися, незважаючи на безліч праць визнаних, авторитетних фахівців із питань культури мови. Очевидно, найпершим кроком у викоріненні таких проблем має все-таки стати посилення вимог до базової освіти, оскільки порушення загальноприйнятих лінгвістичних звичаїв і зразків, якими є граматичні, лексичні та інші правила, бере свої початки ще на середній ланці освіти. Не зайвим, а цілком виправданим видається також запровадження послідовних заходів щодо порушників законів мови, а також свідома лінгвістична самодисципліна кожного мовця, що в сукупності дасть новий шанс для збереження національної самобутності української мови навіть в умовах близькоспоріднених мовних контактів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М.П.Кочерган. – К.: Видавничий центр «Академія», 2006. – 454 с.

2. Кривошеєва О. С. Питання культури української мови у періодичних виданнях української діаспори США і Канади. – Автореф. дис. ... канд. філол. Наук / О.С.Кривошеєва. – Х., 1996. – 18 с.
3. Лингвистический энциклопедический словарь. Гл. ред. В.И.Ярцева. – М. «Сов. энц.», 1990.
4. Розенцвейг В.Ю. Языковые контакты / В.Ю.Розенцвейг. – Л.: Наука, 1972. – 78 с.
5. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г; за ред. С. Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.
6. Хауген Э. Языковой контакт // Новое в лингвистике / Э.Хауген. – Вып. 6. – М.: Прогресс, 1972. – С. 61-80.